

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

На пошану професора, ректора Руслана
Постоловського

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного
університету

Випуск 21

Рівне – 2011

УДК 94+94 (477)
ББК 63.3(0)
А-437

Рецензенти:

Віднянський Степан – доктор історичних наук, професор, завідувач відділу
всесвітньої історії і міжнародних відносин Інституту історії України НАН України
Макар Юрій – професор, доктор історичних наук, заслужений діяч науки і
техніки України, завідувач кафедри міжнародних відносин Чернівецького
національного університету імені Юрія Федьковича.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне)

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне)

Члени редколегії:

Жилок Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог)

Киридон Алла Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Київ)

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-
Подільський)

Стокосос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Фісанов Володимир Петрович, доктор історичних наук, професор (м. Чернівці)

Чухліб Тарас Васильович, доктор історичних наук (м. Київ)

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне)

Шугасва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор (м. Рівне)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць
Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск
21. – Рівне: О.Зень, 2011. – 781с.

ISBN 978-617-601-015-9

УДК 94+94(477)
ББК 63.3(0)

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та
всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук
(постанова від 17 квітня 2010 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного
університету, протокол № 11 від 24 червня 2011 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки
авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 978-617-601-015-9

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2011

5. Чмыхов Н.А. История язычества Руси / Н.А. Чмыхов. – К., 1990; Чмыхов М.О. Археологія та стародавня історія України / М.О.Чмыхов, Н.М.Кравченко, І.Т.Черняков. – К., 1992.
6. Шилов Ю.О. Джерела витоків української етнокультури ХІХ тис до н.е. - П тис. н. е. / Ю.О.Шилов. – К., 2002.
7. Залізник Л.Л. Нариси стародавньої історії України / Л.Л.Залізник. – К., 1994. – С. 84-91.
8. Шевчук В.П. Історія української державності: Курс лекцій: Навчальний посібник / В.П.Шевчук, М.Г.Тараненко. – К.:Либідь, 1999. – С. 20.
9. Брайчевський М.Ю. Конспект історії України / М.Ю.Брайчевський. – К.,1993; Брайчевський М.Ю. Походження Русі / М.Ю.Брайчевський. – К.: Наук. думка, 1968.
10. Шевчук В.П. Історія української державності: Курс лекцій: Навчальний посібник / В.П.Шевчук, М.Г.Тараненко. – К.:Либідь, 1999. – С. 21.
11. Україна: Повна енциклопедія / Авт.-упорядники В.М.Скляренко, Т.В.Іовлева, В.В.Мирошнікова, М.О.Панкова. – Харків: Фоліо, 2007. – С. 17.
12. Пал Леслі А. Аналіз державної політики / А. Пал Леслі; пер. з англ. Іван Дзюб. – К.: Основи, 1999. – С.180.
13. Мірчук І.Г. С.Сковорода (Замітки до історії української культури) / І.Г.Мірчук // Хроніка-2000. Український культурологічний альманах. – К., 2000. – Вип. 39-40: Україна: філософський спадок століть. – С.39.
14. Роузфілд С. Порівнюємо економічні системи. Культура, багатство та влада в ХХІ столітті / С.Роузфілд; пер. з англ. – К. : «К.І.С.», 2005. – С. 63.
15. Пал Леслі А. Аналіз державної політики / А. Пал Леслі; пер. з англ. Іван Дзюб. – К.: Основи, 1999. – С.182.

УДК: 37 (091) (477)

Л.П.Петрук

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті представлено українську національну систему освіти і виховання як складне й багатоступеневе утворення, що інтегрувало краєці здобутки світової культури та вітчизняної педагогічної думки.

Ключові слова: національна система освіти і виховання, національне виховання, етнопедагогіка, національна свідомість і самосвідомість, національна ідеологія, національний ідеал, національні педагогічні кадри.

В статье представлена национальная система образования и воспитания Украины, которая в процессе своего развития интегрировала лучшие достижения мировой культуры и отечественной педагогической мысли.

Ключевые слова: *национальная система образования и воспитания, национальное воспитание, этнопедагогика, национальное сознание и самосознание, национальная идеология, национальный идеал, национальные педагогические кадры.*

Ukrainian national system of education and upbringing, as complicated and multidegreed formation, takes the best works of world culture and national pedagogical science in.

Key words: *national system of education and upbringing, ethnopedagogics, national consciousness and selfconsciousness, national ideology, national ideal, national pedagogical staff.*

Постановка проблеми. Світовий процес державотворень продемонстрував, що важливою передумовою повноцінного розвитку будь-якої суверенної держави є використання її духовно-енергетичних потужностей та культурно-творчого потенціалу, адже в ідеалі держава – це культурна система, що є органічною ланкою в історичному успадкуванні. Вона має здатність до самореалізації та самовідновлення, до розвитку і занепаду, але завжди залишає духовно-матеріальні надбання та цінності, які сприяють подальшому розвитку загальнолюдської культури.

Численні дослідження українських вчених ХІХ, ХХ та й попередніх століть довели, що українська нація нагромадила величезний культурно-творчий потенціал, що стало однією з передумов проголошення незалежності суверенної держави Україна. Безперечно, до таких духовно-енергетичних потужностей української нації належить її національна система виховання, сутність якої розкривається через з'ясування таких наукових понять як: національне виховання, національна система освіти, етнопедагогіка, національна наукова педагогіка, національна свідомість і самосвідомість, національний світогляд, національна ідея, національні педагогічні кадри та інші. Кожне з перерахованих понять має своє змістове наповнення, характерні особливості, точки перетину з іншими поняттями, а також певні відмінності.

Концептуальні основи національного виховання розробили у свій час відомі вітчизняні педагоги Г.С. Сковорода, К.Д. Ушинський, П.П. Блонський, О.В. Духнович, С.Ф. Русова, В.О. Сухомлинський,

хоча вони мало користувалися самим поняттям «національне виховання, замінюючи його поняттям «народне виховання. У своїх поглядах на виховання вони твердо стояли на тій позиції, що справжнє виховання є глибоко національним. «Як немає людини взагалі (абстрактної, безликої, без конкретної національної приналежності), так і немає виховання взагалі, а є російське, англійське, німецьке виховання, – зазначав К.Д. Ушинський у своїй праці «Про народність у громадському вихованні [9].

Важливі положення про національне виховання містять праці російського вченого П.П. Блонського, який стверджував, що російська школа «повинна виховувати маленьких росіян, оскільки поняття «нація має у своєму змісті і значення «народ (Блонський П.П. Избранные педагогические произведения. – М., 1961).

Глибші та науково обгрунтовані концепції з національного виховання з'явилися в часи проголошення незалежності української держави і були розроблені творчою групою науковців та педагогів-практиків під керівництвом Ю.Д. Руденка. У створенні цих концепцій взяли активну участь М.Г. Стельмахович, Г.В. Біленька, П.Р. Ігнатенко, І.Д. Зверева, В.Г. Кузь, З.О. Сергійчук, В.В. Стрілько, Є.І. Сявавко, А.С. Бик, О.Т. Губко, Є.І. Плісак та ін.

Гіпотеза дослідження базується на припущенні, що глибоке і ґрунтовне вивчення досліджених та малодосліджених, забутих сторінок у становленні національної системи освіти й виховання в Україні допоможе розв'язати проблему виховання сучасної молоді в дусі патріотизму та поваги до власної культури, нації, історії.

Завдання дослідження полягає в обґрунтуванні необхідності і важливості вивчення сучасною історико-педагогічною наукою етапів становлення та розвитку національної системи освіти й виховання в Україні, що є однією з передумов утвердження незалежності та суверенності Української держави.

В основу національної системи виховання покладено українську етнопедагогіку як систему емпіричних знань і досвіду народу у справі навчання і виховання підростаючих поколінь. За дослідженнями та авторитетним визначенням провідного дослідника української етнопедагогіки М.Г. Стельмаховича, вона представлена такими структурними компонентами: 1) народне дитинознавство; 2) родинна (батьківська) педагогіка; 3) українське родинознавство (фамілістика); 4) народна дидактика; 5) народна педагогічна деонтологія.

Важливим системотворчим компонентом національної системи освіти й виховання виступає сучасна педагогічна наука, яка має бути адекватною культурно-історичним традиціям народу, його духовності, самобутньому шляху розвитку і разом з тим постійно збагачуватися кращими досягненнями світової педагогічної думки. Іншими словами, педагогічна наука має стати національною, а не обслуговувати інтереси певної політичної сили та її ідеології.

На сучасну психолого-педагогічну науку покладено завдання з'ясувати сутність такої важливої ланки національного виховання як національна свідомість і самосвідомість. Проведений аналіз теоретичних праць учених з розуміння сутності дефініції «національна свідомість дозволив дати узагальнююче визначення цього поняття: національна свідомість – це складне психічне утворення особистості, в основі якого лежить самоусвідомлення індивідом приналежності себе до нації, що спонукає особистість до самореалізації в ім'я розвитку своєї держави. Національна самосвідомість особистості складається з етнічного, національно-патріотичного та державо-патріотичного самоусвідомлення. Структура національної самосвідомості включає в себе уявлення про родину, рідний край, українську націю, її духовні цінності, про Україну як незалежну державу, про українське суспільство. Психолого-педагогічною наукою доведено, що відсутність національної свідомості нерідко спричиняє оманливе, ілюзорне відчуття другосортності рідної мови, культури, врешті самого себе, народжує комплекс національної і громадянської неповноцінності. Молоді люди позбавлені почуття власної гідності і гордості, часто звертають із правильного шляху, стають егоїстами, обивателями, пристосуванцями.

Чільне місце у будь-якій системі виховання належить її ідеалу. Сучасною наукою досліджено й узагальнено систему виховних ідеалів українців, які склалися упродовж її багатовікової історії, і доведено, що ідеал людини-українця історично обумовлений, про що говорять історико-культурні пам'ятки, фольклор, художні твори. Наш народ виплекав та опоетизував свій ідеал, який возвеличує людину-землероба, селянина-трударя, господаря-власника землі, що належала дідам і прадідам; людину стійку і войовничу – козака, гайдамаку, повстанця, стрільця, і разом з тим людину лагідну та щирю, правдолюбиву й доброзичливу, жартівливу й талановиту.

Сучасним ідеалом українського виховання є фізично здорова, культурна людина з багатограними знаннями, високими духовно-моральними та інтелектуальними якостями.

Розробка змісту, форм та методів національного виховання є дуже важливою, бо вона охоплює всі діючі інститути виховання, а саме: родину, дошкільні заклади, загальноосвітню школу, позашкільні установи, громадські дитячі організації, технікуми, вnz.

Не менш важливою ланкою національної системи освіти й виховання є підготовка вчительських кадрів, які є носіями духовності свого народу, його педагогічної культури. Підготовка майбутніх учителів ускладнюється тим, що у значної частини студентської молоді не сформовані почуття патріотизму, національної гідності та гордості за рідну землю, Батьківщину, а також проявляється байдужість до державотворчих процесів. За матеріалами сучасних досліджень, лише 38% опитаних студентів вищих навчальних закладів України підтвердили бажання бути громадянином України за умови вільного вибору громадянства. Вихованню національної самосвідомості майбутнього учителя не сприяє характер сучасної педагогічної освіти, у змісті якої не достатньо відображені досягнення духовної культури українського народу, багатовікові виховні традиції.

Якщо зробити короткий екскурс у власну історію, а саме прослідкувати найважливіші етапи у становленні та розвитку національної системи освіти й виховання, то можна побачити багато яскравих, досліджених сторінок і помітити незаповнені, білі сторінки, тобто прогалини. Цьому явищу є своє пояснення, адже держава, яка не мала своєї політичної незалежності і була поділена на сфери впливу між такими країнами, як Росія, Польща, Литва, Австро-Угорщина, не могла претендувати на розквіт шкіл, освіти, науки, рідної мови та розвиватися в ім'я власних інтересів і потреб.

Частиною історичного шляху українського народу є Давньоруський період, усвідомлення особливостей якого впливає на розуміння багатьох культурних процесів наступних епох та сьогодення. У Давньоруській державі система освіти й виховання досягла високого розквіту, бо успішно функціонували такі головні її ланки, як родинне виховання, початкові і середні школи та школи підвищеного типу.

Для потреб держави, розвитку її культури готувалися літописці, філософи, оратори, церковні та державні діячі. Ще до початку

монголо-татарської навали у Києві діяло майже 400 церков і монастирів, при яких були і школи. Поширення освіченості у Давньоруській державі відбувалося в тісному зв'язку із зміцненням держави та запровадженням християнства. Християнізація висунула потребу у відкритті шкіл, а також готувалися перекладачі та переписувачі церковної літератури, здобували освіту духовенство, майстри будівельної справи, спеціалісти з малярства, оздоблення церковних споруд, дипломати, державні чиновники різних служб. Освіта була диференційованою: молоді люди із заможних родин опановували надбання середньовічної європейської освіти («сім вільних наук») і готувалися до високих посад у державі та церковній ієрархії; особи з простолюття вчилися читати і писати (Часослов і Псалтир).

На кінець XII ст. у Київській Русі існувало три осередки писемної школи: Софіївський собор – Руська митрополія; Печерський та Видубицький монастирі. В них переписувалися та перекладалися книги з іноземних мов, з'являлися перші оригінальні твори, розвивалося киево-руське літописання.

Однак розвиток освіти був перерваний навалою орд Батия. Осередки культури переміщувалися з Києва на захід – у Галицько-Волинське князівство, яке зберегло свою незалежність до XIV ст. і продовжило давньоруські традиції. Тут високого рівня досягло шкільництво. Крім князівських і боярських верхів писемність проникає у середовище жінок із нижчих соціальних станів, відкриваються школи підвищеного типу, спостерігається тенденція здобуття освіти за кордоном.

Зважаючи на те, що Київська Русь понад 280 років жила під чужоземним гнітом, освіта теж занепадала: письменних людей ставало все менше, культурні зв'язки із Заходом послаблювалися. Все це не дало змоги піднятися давньоруським школам підвищеного типу до рівня Болонського, Празького та інших університетів Європи. Проте, дослідження цього історичного етапу розвитку освіти дає підставу сказати, що у Київській Русі склалася своєрідна освітня парадигма, яка за своїми завданнями та функціями відповідала економічним, військово-політичним і соціо-культурним проблемам населення.

Особливої уваги заслуговує педагогічна думка Давньоруської держави, котра складалася як з народних педагогічних поглядів, так і з офіційних концепцій виховання. Народна педагогічна думка, зародившись у часи язичництва, продовжила своє існування, набула

нового змісту та форм у період розквіту Київської Русі, яка розширила свій вплив і виховні можливості, починаючи із селян до інших верств населення (майстрів, ремісників, челядників, чорноробів).

Офіційна педагогічна думка цього періоду, наділена ознаками державництва, знайшла своє відображення у багатьох писемних пам'ятках того часу, а саме: «Слово про закон і благодать митрополита Іларіона, «Сказання про Бориса і Гліба Нестора Літописця, «Моління Данила Заточника, «Ізборнику Святослава, славнозвісному «Повчанні дітям Володимира Мономаха.

Наступною яскравою сторінкою в історії українського шкільництва є виникнення та діяльність братських шкіл (XV-XVII ст.) на західноукраїнських землях, які появилися завдяки активній громадсько-політичній, релігійній діяльності православних братств, які, відстоюючи свої політичні права та свободи, захищали національно-культурні інтереси українців. Високу оцінку діяльності братських шкіл та їх ролі у поширенні освіти і захисту православ'я в Україні дано у багатьох історико-педагогічних дослідженнях таких вчених, як Я.Ісаєвича, Є.Мединського, Є.Дзюби, С.Бабишина, Б.Мітюрова. Дослідники стверджують, що це були надзвичайно прогресивні і демократичні школи. Навчання у них було доступним для всіх верств православного населення і здійснювалось на рідній мові, застосовувалась класно-урочна система; значну частину у програмі навчання займали гуманітарні дисципліни. У братських школах панував дух гуманізму, демократизму, православ'я і високого патріотизму.

Завдяки активній діяльності двох братських шкіл м. Києва та діяльності архімандрита Києво-Печерської Лаври Петра Могили утворюється Києво-Могилянський чи Києво-братський колегіум, який згодом переростає у вищий навчальний заклад – Києво-Могилянську академію, яка впродовж віків, не зважаючи на коротке існування (100 р. – 1615-1817 рр.), була виразником і носієм специфічних рис духовності українського народу, могутнім чинником формування його самосвідомості, джерелом ідей боротьби за батьківську віру та національну свободу. Для українців ця національна святиня була і буде не меншою, ніж Болонья для італійців, Оксфорд для англійців, Сорбонна для французів, Карловарський університет – для чехів, Ягелонський – для поляків.

Не менш яскравим історичним періодом у галузі науки, освіти і

культури є XVII – перша половина XVIII ст., який українські історики називають ренесансо-бароковим періодом українського відродження.

Українська національна системи освіти й виховання досягла в цей період вершинних успіхів. Утвердження визвольного козацького руху, проголошення ідей свободи і незалежності України, звільнення людини від соціального та національного гноблення сприяли високому духовному піднесенню українського народу. «Глибоко самобутнім явищем на тлі української історії виступає козацтво як культурно-історичний феномен, яке породило українську козацьку систему виховання, аналогів якій немає у світі, – стверджує провідний дослідник цього напрямку Ю.Руденко [6, с. 46]. Козацька система виховання була кількоступенева, а саме: дошкільне родинне виховання, психофізичне, моральне та військово-спортивний вишкіл у військових таборах. В основі дошкільного родинного виховання було утвердження високого статусу батьківської та материнської народної педагогіки. У козацьких школах різних типів (грамоти, бойових мистецтв, лірників) найвищий статус мали родинні, духовні та матеріальні цінності, які переростали у загальнонаціональні, включаючи в себе і релігійно-моральні. Молодь, яка прагнула знань, училась у вітчизняних колегіумах, академіях і європейських університетах. Такі молоді люди, освічені і виховані на європейському рівні, очолювали національно-визвольний рух українського народу, брали активну участь у розбудові освіти і науки. Після закінчення вищих навчальних закладів молодь одержувала (в сотнях, полках, військових таборах Запорізької Січі) систематичне психофізичне, моральне, трудове загартування, спортивно-військову підготовку. Варто зазначити, що всі дослідники козацького періоду зафіксували знаменний історичний факт: на землях Вольностей Війська Запорізького церкви, школи і шпиталі існували майже в кожному пункті й виникли одночасно з його заснуванням. Це свідчить про високий освітній і культурний рівень українського козацтва.

Неможливо залишити поза увагою таку цікаву сторінку у розвитку освітньої системи України, як діяльність земських та недільних шкіл (друга половина XIX ст.) та позашкільну освіту. У 70-х рр. особливо активізувалась діяльність земств, збільшилися їх асигнування на утримання та будівництво шкіл, надбавки до плати вчителям, турботи про матеріальний стан шкіл, їх забезпечення

навчальними посібниками. Варто зазначити, що земські школи давали значно ширші знання, ніж церковно-парафіяльні. Крім Закону Божого діти вивчали читання, письмо, лічбу. На уроках читання діти здобували знання з історії, географії, природознавства. У цих школах запроваджуються так звані необов'язкові предмети – гімнастика, ремесла, рукоділля, співи.

Наприкінці 50-х рр. в Україні виникають недільні школи для дорослих і підлітків. Ініціаторами їх відкриття були національно свідомі студенти та професори Київського університету. Є відомості про те, що зусиллями демократичної громадськості у 1859-60 рр. в Україні було відкрито 68 недільних шкіл, частково навіть у селах. Великої популярності набула жіноча освіта. Недільна школа Христини Алчевської, яка проіснувала з 1870 по 1920 рр., незважаючи на її переслідування та утиски, розгорнула широкий рух за відкриття нових недільних шкіл, здійснювала видавництво підручників рідною мовою («Грамматика для українського народу Ф.Ященка; «Читанка Т.Хуторського; «Грамматика П.Куліша; «Українська грамматика І.Деркача; «Книга для дорослих (у 3-х част.) Х.Алчевської; «Дошкільне виховання, «Початкова географія, «Позашкільна освіта С.Русової), стала своєрідним методичним центром із поширення освіти.

Вагомий внесок у розвиток української освіти зробили у свій час українські письменники шляхом здійснення просвітницько-педагогічної роботи серед населення. До таких постатей належать Т.Шевченко, М.Коцюбинський, М.Драгоманов, Леся Українка, П.Грабовський, І.Франко та ін. Піддаючи різкій критиці систему народної освіти тодішньої царської Росії, в якій процвітала муштра і зубріння, літератори високо підняли роль освіти й виховання у побудові нового життя. У своїх громадсько-політичних та науково-літературних збірниках вони розміщували матеріали, присвячені питанням розвитку народної освіти, становищу народного вчителя та інше.

Висновок. Освітньо-виховний потенціал українського народу надзвичайно великий і знайшов відображення повною мірою в активній освітній політиці давньоруських князів, широкій просвітницькій діяльності духовенства, інтелігенції, українського козацтва та окремих видатних педагогічних діячів. Національна система освіти й виховання молоді є складним, багатоступеневим утворенням, яка увібрала в себе кращі досягнення вітчизняної

педагогічної думки та світової культури. Ефективність функціонування цієї системи забезпечується, в першу чергу, функціонуванням усіх її структурних ланок і, безперечно, ставленням держави до освіти як до стратегічного напрямку свого розвитку.

Джерела та література

1. Бабишин С.Д. Школа та освіта Давньої Русі /С.Д. Бабишин. – К., 1973.
2. Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ ст.)» – К., 1994.
3. Дзюба Е.Н. Просвещение на Украине. II пол. XVI – I пол. XVII ст. /Е.Н. Дзюба. – К., 1987.
4. Ісаєвич Я.Д. Братства та їх роль у розвитку української культури XVI-XVII ст. /Я.Д. Ісаєвич. – К., 1966.
5. Митюров Б.Н. Развитие педагогической мысли на Украине в XVI-XVII вв. /Б.Н. Митюров. – К., 1968.
6. Основи національного виховання. Концептуальні положення /За заг. ред. В.Г. Кузя, Д.Д. Руденка, З.С. Сергійчика. – Ч.1. – К., 1993.
7. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні. Х – поч. ХХ ст. [Нариси]. – К., 1991.
8. Стельмахович М.Г. Українська родинна педагогіка /М.Г. Стельмахович. – К., 1996.
9. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні /К.Д. Ушинський //Вибрані пед. твори: [у 2-х т.]. – Т. 1. – К., 1983.

УДК : 502.31

Л.О. Чорна

РІДНА ПРИРОДА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

У статті розглядається місце рідної природи у духовному світі українців, розкривається її значення як однієї із важливих базових основ національної самоідентифікації українців. Висвітлюється роль природних заповідників у збереженні рідної природи в умовах глобалізації.

Ключові слова: рідна природа, Тарас Шевченко, національна самоідентифікація українців, глобалізація, Канівський природний заповідник.

В статье рассматривается место родной природы в духовном мире украинцев, раскрывается её значение как одной из базовых основ национальной самоидентификации украинцев. Освещается роль природных заповедников в сохранении родной природы в условиях глобализации.

ЗМІСТ

Савчук П.О. ПОСТОЛОВСЬКИЙ РУСЛАН МИХАЙЛОВИЧ – ЛЮДИНА, ОРГАНІЗАТОР, НАУКОВЕЦЬ.....	3
---	---

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Жук О. М. СОЦІАЛЬНІ ТА ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОСЕЛЕНЬ КРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ В СКЛАДІ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ В 1569-1648 РР.	13
--	----

Карімова К. В. ВПЛИВ ЕТНІЧНИХ ГРУП НА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я В КІНЦІ ХVІІІ – СЕРЕДИНІ ХІХ СТ.	28
--	----

Іванова В.О. ГЕНЕРАЛ М.І. ДРАГОМИРОВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-ТУРЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1877 – 1878 РР.....	34
--	----

Проскурняк В.П. ОСИП МАКОВЕЙ ТА ІДЕЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ КІН. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.	51
---	----

Пальчевський Р.С. СОКІЛЬСЬКИЙ РУХ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ У ПЕРІОД МІЖ ДВОМА СВІТОВИМИ ВІЙНАМИ	63
---	----

Журавльова С.П. УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ НА ПОЧАТКУ 20-Х РР. ХХ СТ.....	71
---	----

Дерман І. П. РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ПІВНІЧНОГО ПРИАЗОВ'Я В 20-ТІ – НА ПОЧАТКУ 40-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ	82
---	----

Давидюк Р.П. ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АНАНІЯ ВОЛИНЦЯ В УМОВАХ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ.....	91
---	----

Гуменюк О. В. ОРГАНІЗАЦІЯ РАДЯНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ (1939-1941 РР.).....	102
Півоварчук В.М. ДЕЯКІ АСПЕКТИ УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКИХ ВЗАЄМИН 1939-1941 РР.	108
Капіган Л.І. МОВНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ШКОЛИ В ЗАКАРПАТТІ ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ	115
Киридон П.В. ДІЯЛЬНІСТЬ НОМЕНКЛАТУРИ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ В 1945-1953 РОКАХ	128
Дубей В.І. ЗАСАДИ АВТОТРАНСПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ МІЖНАРОДНИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ ...	141
Киридон А.М. УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У ФОРМАТІ КРОС – ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	149
Петрук Л.П. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ	167
Чорна Л.О. РІДНА ПРИРОДА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНЦІВ	176
Безкоровайна О.В. ФІЛОСОФСЬКІ ТА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ФЕНОМЕНА ОСОБИСТІСНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ	185
Карпухіна Т.О. ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ У НОВІТНІЙ ПЕРІОД	207

Веремейчик Л. Ф.
ДУХОВНЕ СЛУЖІННЯ ТА КАПЕЛАНСТВО В ЗБРОЙНИХ
СИЛАХ УКРАЇНИ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 232

Сойчук Р.
СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНА УКРАЇНСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ 243

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Прищепя Б.А.
ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕРЕСОПНИЦІ..... 255

Семешук В. М.
СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ТА ПРИРОДНИЧІ
ПЕРЕДУМОВИ ПОЧАТКУ МЕЛІОРАТИВНИХ
РОБІТ НА ВОЛИНІ В КІНЦІ ХІХ СТОЛІТТЯ..... 266

Прищепя О.П.
УЧАСТЬ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ФОРМУВАННІ
МІСЬКОГО ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ
У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.
(НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОГО РЕАЛЬНОГО УЧИЛИЩА) 273

Галуха В.Л.
УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ
Й ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ У ХОДІ АГРАРНОЇ РЕФОРМИ
НА ВОЛИНІ У МІЖВОСННИЙ ПЕРІОД..... 283

Жив'юк А.
ФОРМУВАННЯ І ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОЇ
КОМПАРТІЙНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ ВПРОДОВЖ 1940-х РОКІВ
(НА МАТЕРІАЛАХ РІВНЕНСЬКОГО ОБКОМУ КП(Б)У) 293

Михальчук Р. Ю.
ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ ГОЛОКОСТУ В ПІВДЕННІЙ
РІВНЕНЩИНІ (на прикладі Здолбунівського району)..... 304

Ларькіна Л.М.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СТВОРЕННЯ КОМІСІЙ СПРИЯННЯ ЗА ДОТРИМАННЯМ
ЗАКОНОДАВСТВА ПРО РЕЛІГІЙНІ КУЛЬТИ
НА ВОЛИНІ (1961–1966 рр.) 316

Доброчинська В. А., Шеретюк В.М.
СТОРИНКИ ІСТОРІЇ РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ (1967–1998 рр.)..... 322

Білявцева О.В.
ЗБЕРЕЖЕННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ
ТА САКРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНЦІВ
ПРАВОСЛАВНИМИ МОНАСТИРЯМИ РІВНЕНЩИНИ
(НА ПРИКЛАДІ СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКОГО
ГОРОДОЦЬКОГО ТА СВЯТО-ТРОЇЦЬКОГО
КОРЕЦЬКОГО ЖІНОЧИХ МОНАСТИРІВ) 339

Жилюк С. І.
СТАНОВИЩЕ ІУДЕЙСЬКИХ ГРОМАД
НА ЖИТОМИРЩИНІ В РОКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ..... 346

Чура В.І.
НАСЛІДКИ КОМПАРТІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ
НАРОДНОГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ
РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1988 РОЦІ..... 357

Демянюк І.В.
ПРЕДТЕЧА НЕЗАЛЕЖНОСТІ
ДО ПИТАННЯ ПРО ВИНИКНЕННЯ НАРОДНОГО
РУХУ УКРАЇНИ НА РІВНЕНЩИНІ..... 368

ПРОБЛЕМИ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ І

МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН: НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Полнохович Ю. Ю.
«ЮВІЛЕЙНІ ЦЕРЕМОНІЇ» ЗА ДАНИМИ НАПИСІВ
МАЙЯ КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ..... 385

Петрович І.
ІШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ФЕОДАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В ЧЕХІЇ..... 395

Якимчук О.О.
НАСТУП ДЕРЖАВИ НА МАЙНОВІ ІНТЕРЕСИ
КНЯЗІВ ЛЮБОМИРСЬКИХ У КОНТЕКСТІ
ПОЛЬСЬКОГО ПОВСТАННЯ 1830-1831 РР. 404

Шеретюк Р.М. ЕТНОКОНФЕСІЙНІ ПРОЦЕСИ У СЕРЕДОВИЩІ УНІАТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ ХОЛМЩИНИ І ПІДЛЯШШЯ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.....	415
Венгер Н. В. ЕТНІЧНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ХІХ СТ. ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН: НА ПРИКЛАДІ МЕНОНІТСЬКОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ТРАДИЦІЇ	424
Троян С.С. НІМЕЧЧИНА НА ШЛЯХАХ «СВІТОВОЇ ПОЛІТИКИ»: АДМІРАЛ А. ФОН ТІРПІЦ І ПРОГРАМА БУДІВНИЦТВА ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОГО ФЛОТУ	444
Василюк А.В. СПІЛКИ У ПРАЗІ В 1890-1910 РОКАХ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТВОРЕННЯ МІЖЕТНІЧНОГО КЛІМАТУ	454
Бунечко С. М. АГРАРНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В ПОЛЬЩІ 1930-Х РР. КРИЗЬ ПРИЗМУ ЇЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ	464
Луцик Г. РОЛЬ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ СЛОВАЧЧИНИ У СТАНОВЛЕННІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ (1945-1948 РОКИ).....	476
Субот О.А. ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 1948 – 1954 РР. «СПРАВА СЛАНСЬКОГО».....	497
Філіпчук І.В. РОЛЬ ЧАСОПISУ «LITERARNI LISTY» У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 60-Х РОКІВ ХХ СТ.....	517
Віруцька С.В. БОЛГАРІЯ І «ПРАЗЬКА ВЕСНА» 1968 РОКУ	521

Жулканич Н., Безега Т.
ОСОБЛИВОСТІ АГРАРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ
В РУМУНІЇ (80-90-і рр. ХХст.)..... 532

Санжаревський О.І.
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМИН
РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ З КРАЇНАМИ БАЛТІЇ
В 90-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ..... 541

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРИОГРАФІЇ

Савчук П.О.
НАУКОВА ШКОЛА
«ІСТОРІЯ СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ»..... 550

Грипич С.Н.
ПОСТАТЬ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
У КОНТЕКСТІ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ
ТА КНИЖКОВОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ..... 561

Деміроглу Х.
ІСТОРИЧНІ МАТЕРІАЛИ ПРО ВОЛЗЬКИХ БУЛГАР..... 570

Синяк І.Л.
ФОРМУЛЯРИ ВИКОНАВЧОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ
ВІЙСЬКА ЗАПОРОЗЬКОГО НИЗОВОГО
В ДОБУ НОВОЇ СІЧІ..... 588

Постоловський Р.М.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ
НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ У
ДЕРЖАВОТВОРЕННІ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ..... 599

Казначеева Л.М.
ДЖЕРЕЛА ДО ВИВЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ВОЛИНСЬКОГО ДВОРЯНСЬКОГО ЗІБРАННЯ..... 635

Троян П.С.
АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ
НІМЕЦЬКОГО КОЛОНІАЛІЗМУ..... 644

Кузьменко Л.І. ЛИСТУВАННЯ ВАСИЛЯ ДОМАНИЦЬКОГО ЯК ДЖЕРЕЛО ДЛЯ РЕКОНСТРУКЦІЇ ЙОГО СТОСУНКІВ З РОДИНОЮ	649
Шатрова М.Б. ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА КІНЦЯ ХІХ — 30-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПИТАННЯ.....	661
Багрій Т.М. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЗМІНИ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (1918 – 1938 РР.) У СУЧАСНИХ ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЧЕХІЇ.....	672
Підберезних І.Є. ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ США У ДАЛЕКОСХІДНОМУ РЕГІОНІ (1945-1991 роки): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ.....	683
Хмельницький Б. І. СУСПІЛЬНО ЗОРІЄНТОВАНІ ДОКУМЕНТИ ІЄРАРХІЇ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ.....	702
Заглинська Л.В. ФІЛОСОФІЯ ЕКОНОМІКИ: ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЙ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ	710
Трачук Л. НАУКОВА РОЗРОБКА ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМП'ЮТЕРНОЇ ТЕХНІКИ В БІБЛІОГРАФІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В ІСТОРИЧНОМУ РОЗРІЗІ	719
Остапчук Ю.А. ІСТОРІОГРАФІЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТРАДИЦІЙНИХ БІБЛІОТЕЧНИХ КАТАЛОГІВ.....	733
Полянський О. БИТВИ ЗА ІСТОРІЮ УКРАЇНИ: ВІД ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ІНТЕРПРЕТАЦІЙ ДО ПРЯМОЇ УКРАЇНОФОБІЇ	744
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	770

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки

Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 21

Відповідальний за підготовку збірника до видання – *С. С. Троян*

Технічне редагування – *колектив філологів кафедри методики викладання культури української мови РДГУ*

Комп'ютерна верстка – *О. Ю. Третьяк, В. Б. Самсонюк*

Обкладинка – *Г. В. Волохов*

Фото – *В. Ю. Ричко*

Підписано до друку 10.06.2011 р.

Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет. Друк різнографічний.

Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 42,3.

Тираж 300. Зам. №105/1

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 21. – Рівне: О.Зень, 2011. – 781с.

ISBN 978-617-601-015-9

Видавець О.Зень
Свідоцтво РВ №26 від 6 квітня 2004 р.
пр.Кн.Романа, 9/24, м.Рівне, 33022
тел.: 0-362-24-45-09; 0-67-36-40-727
E-mail: olegzen@ukr.net

Віддруковано засобами різнографічного друку
Друк: ПП І. О. Самборський
вул. Толстого, 3, м. Рівне, 33028
тел.: 0-362-22-41-20